

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EĞİTİMCİ KİŞİLİĞİ VE “BAŞÖĞRETMEN” UNVANI¹

Arş. Gör. Yasemin IŞIK²

ÖZET

Tarihi bilinen ilk Türk toplumlarından itibaren yaşama şekilleriyle biçimlenen eğitim kurumunun (eğitim ve öğretimin) gelişimi Türk modernleşme sürecine paralel olarak gerçekleşmiştir. Eğitimde modernleşme daha çok Tanzimat'la başlamış ve sonrasında pek çok yenilik gerçekleştirilmiş, Batı ile temaslar artmıştır. Ancak gerçek anlamda modern eğitim-öğretim sistemine geçiş; “*çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma*” amacıyla olan Cumhuriyet hükümetiyle mümkün olmuştur. Sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dönüşümlerin toplumda kökleşmesinde ve bu dönüşümün haklılığını tüm dünyaya anlatmakta “*eğitim*” en önemli araç olarak görülmüştür.

“*Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim...Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim...*” diyen Mustafa Kemal Atatürk, eğitimci kişiliği ile modernleşme sürecinden devralınan miras ve gözlemlerinden çıkardığı sonuçlar çerçevesinde yepyeni bir eğitim anlayışı, hedefi geliştirmiş; politikasını buna göre üretmiştir. Türk kimliğinin ve yeni değerlerin bireylere ve topluma kazandırılmasında, zihniyet dönüşümünde eğitimin rolü üzerinde titizlikle duran, sadece çocuklar ve gençlerin değil; tüm toplumun yeni değerlerle yeniden eğitilmesini hedefleyen Mustafa Kemal Atatürk, belirlediği hedefler ve ilkeler doğrultusunda eğitim ve kültür alanında günümüzde de halen geçerliliğini koruyan çok önemli politikalara ve uygulamalara imzasını atmıştır.

“*Başöğretmen*” unvanını alarak, kara tahta başına geçen Mustafa Kemal Atatürk, Türk Milletinin eğitim öğretim seferberliğinde fiilen çalışmış; Devlet adamlığının yanında kendi milletinin öğretmenliğini de yapmıştır. “*Eğitime*”, Türk çocukları ve gençlerini emanet ettiği “*öğretmenlere*” verdiği önem söylev ve demeçlerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Bakanlar Kurulu tarafından Atatürk'e verilen “*Başöğretmen*” unvanının Millet Mektepleri Talimatnamesi ile resmileştiği “*24 Kasım*” günü, 1981 yılından beri “*Öğretmenler Günü*” olarak kutlanmaktadır ve bugün her yıl öğretmenlerin toplumdaki yeri, rolü, önemini değerlendirmek açısından güzel bir vesile olmuştur.

Bu çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim anlayışının temelleri, eğitimci kişiliği ve yeni değerler ışığında belirlediği eğitim hedefleri ve ilkeleri, bunlara uygun eğitim politikaları ve uygulamaları, “*Başöğretmen*” unvanını alış süreci, 24 Kasım Öğretmenler Günü'nün önemi gibi başlıklar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Türk İnkılabı ve Eğitim, Başöğretmen, 24 Kasım Öğretmenler Günü.

---

¹ Bu Makale, 23-24 Kasım 2019 tarihinde Ankara'da düzenlenen “*24 Kasım Başöğretmen Uluslararası Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu*”nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. Bildirinin Özeti, Sempozyum Özet Kitabı'nda yayımlanmıştır: Yasemin Işık, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği ve ‘Başöğretmen’ Unvanı”, 24 Kasım Başöğretmen Uluslararası Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu (23-24 Kasım 2019) Özet Kitabı, Editörler: Fizuli Mustafayev; Elvan Cafarov, İKSAD Yayınevi, Ankara: 07.12. 2019, ISBN- 978-605-69877-4-8, s. 109.

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, yasemin_261@hotmail.com

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’S PERSONALITY AS AN EDUCATOR AND THE TITLE OF “HEAD TEACHER”

ABSTRACT

The development of the educational institution (education and training), which has been shaped by living styles since the first known Turkish societies, has been realized in parallel with the Turkish modernization process. Modernization in education started mostly with Tanzimat and many innovations were realized and contacts with the West increased. However, the transition to a truly modern education system; It was made possible by the Republican government which aimed to reach the level of contemporary civilization. “*Education*” has been seen as the most important tool in the root of social, economic, political and cultural transformations in the society and in explaining the justification of this transformation to the whole world.

Mustafa Kemal Atatürk, who said, “*My main personality is as a teacher; I am a teacher of my nation...if I were not a president, I would want to be Minister of Education...*”, developed a new educational approach, target and produced policy accordingly within the framework of the results he drew from his observations and heritage inherited from the modernization process with his educator personality. It is not only children and young people who are meticulously focused on the role of education in the transformation of the mindset, in the integration of Turkish identity and new values into individuals and society; Mustafa Kemal Atatürk, who aims to re-educate the whole society with new values, has put his signature on very important policies and practices that still remain valid in the field of education and culture in line with the goals and principles he has set.

Mustafa Kemal Atatürk, who took the title of “*Millet Mektepleri Başöğretmenliği- The Head Teacher*” and became head of the chalkboard, worked in the Turkish nation’s education and training mobilization and worked as a teacher of his own nation in addition to being a statesman. The importance he attaches to education and to the teachers is clearly evident from his speeches and statements. Atatürk, entrusted Turkish children and young people to teachers. “*24 November*” day, which was formalized by the National Schools Instruction Certificate of the title of “*Head Teacher*” given to Atatürk by the Council of Ministers, has been celebrated as “*Teachers’ Day*” since 1981 and has been a good occasion to evaluate the place, role and importance of teachers in society every year.

The declaration will focus on topics such as the basics of Mustafa Kemal Atatürk’s educational approach, the educational goals and principles set by him in the light of his educator personality and new values, the appropriate educational policies and practices, the process of acquiring the title of “*head teacher*”, the importance of 24 November Teachers’ Day.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Turkish Revolution and Education, Head Teacher, 24 November Teachers’ Day.

GİRİŞ

Toplumsal hayatın ilk örneklerinden günümüz toplum yapılarına gelinceye kadar her toplum, kendine özgü yaşama biçimine uygun olarak belirli bir kültür üretmiş ve bunu bir sonraki kuşağa aktarmıştır. Toplumsal hayatın sürekliliğini sağlamak amacıyla kültürün bir sonraki kuşağa aktarılması da “*eğitim*” aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. “*Hiçbir insan içinde bulunduğu kültürden bağımsız olarak davranamaz.*” Her toplumun ve milletin kendi kültür kimliğinden kaynaklanan bir değerler bütünü vardır. Bu değerleri fert ve millete karakter şekillendirerek kazandıran araç ise *eğitim*dir.³ Bununla birlikte toplumun değişim ve gelişime ayak uydurabilmesi, çağdaş medeniyet seviyesine yükselebilmesi de eğitim yoluyla sağlanacaktır.

³ İhsan Kurt, Psikolojiden Kültüre, Eğitim Kitabevi, Konya: 2002, s.7.

Geleceğini güvence altına almak isteyen toplumların en büyük yatırımları eğitime olmaktadır. Toplumu yöneten siyasî otorite için eğitim vazgeçilmez bir ögedir. Toplumu yönetmek, insanların eylemlerini yönetmek demektir.⁴ Bu nedenle toplum yönetenler, sistemin ayakta kalabilmesi için eğitimi denetim altına alarak istenilen şekilde bireyler yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

Bireyin topluma uyumunu ve siyasal sistemin isteklerine cevap verebilmesini mümkün kılabilmek için eğitim sistemine farklı bir anlam yüklenmiştir. Eğitim, yetişkin nesiller tarafından toplumsal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlem olmakla birlikte; aynı zamanda kültürün sonraki kuşaklara aktarımını ve toplumun ihtiyaçlarına, hedeflerine, değerlerine göre yeni nesiller yetiştirerek toplumsal hayatın sürekliliğini sağlama sanatıdır.⁵ Bu yönüyle insan yetiştirme işi iki yönlü bir süreci kapsamaktadır: “*Toplumun inançlarından, örflerinden, tutum ve değerlerinden, becerilerinden, birikmiş bilgilerinden oluşan kültürünü yeni nesillere aktarmak; yetişmekte olan nesillerin zekâ, duyu, davranış ve iradelerini dengeli bir şekilde geliştirerek onları birer kişilik sahibi yapmak.*” İnsan yetiştirme bu iki yönünden birincisi, toplumun varoluş nedenini ve devamlılığını; ikincisi de o toplumun değişen şartlara ve yeniliklere kolayca uyumunu sağlamaktadır.⁶

Eğitim, insanın doğasındaki *fiziksel, zihinsel, ahlâkî* yeteneklerini geliştirmek suretiyle yaşadığı topluma sağlıklı bir uyum göstermesini gerçekleştirme amacındadır. Her toplum kendi varlığına ve devamına ilişkin en önemli refleksini hayatın özünde var olan gerçeklikten; *toplumsal, felsefî ve tarihsel* temeller üzerine oturmakta olan “*eğitimden*” almaktadır.⁷ Bir toplum eğitimin tarif edilen bu yönlerini başarılı bir şekilde değerlendirebilirse; değerlerine sahip çıkarken bir yandan da iyi bir eğitim felsefesiyle gelişime ayak uydurabilirse gerçek anlamda ilerleyebilecektir.

Tarihî süreklilik içerisinde toplumsal kültürün devamını sağlayan “*eğitim*” kavramı dünyada ve Türkiye’de çeşitli değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir. “*Eğitim, insanın yeryüzünde yaşamaya başlamasıyla, yine insan tarafından üretilmiş toplumsal bir olgudur.*” Dolayısıyla eğitim tarihinin insanlık tarihi kadar ömrünün olduğu söylenebilir. Günümüz görüş, düşünce, öneri ve uygulamalarını, ilkelerini doğru anlamak, geçerli kararlar verebilmek için eğitim alanında bugüne kadar yapılmak istenen, yapılabilen ya da yapılamayanları çok iyi değerlendirmek gerekmektedir. “*Eğitimin tarihsel temeli*” bizlere

⁴ İsmail Kaplan, Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi, İletişim Yayınları, Ankara: 1999, s.25.

⁵ Mustafa Erkal, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul: 2000, s.104; Mustafa Özodaşık, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, Çizgi Kitabevi, Konya: 1999, s. XI; Mustafa Özodaşık, Yeni Nesil, Tablet Kitabevi, Konya: 2006, s. 11.

⁶ Özodaşık, Yeni Nesil, s. 11.

⁷ İsmail Doğan, “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefî ve Sosyolojik Tahliller içinde, PegemA Yay., Ankara: 2004., s. 74-75.

insanoğlunun eğitimle ilgili uğraşlarının serüvenini anlatarak böyle bir bilgi akışını sağlamaktadır.⁸

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmeyi amaçlayan Mustafa Kemal Atatürk, tüm bu yönleri çok iyi tahlil ederek yeni bir eğitim felsefesi ve politikası benimsemiştir.

Tarihi bilinen ilk Türk toplumlarından itibaren yaşama şekilleriyle biçimlenen eğitim kurumunun (eğitim ve öğretimin) gelişimi Türk modernleşme sürecine paralel olarak gerçekleşmiştir. Tanzimat dönemine kadar geçen süre içinde eğitim sistemi çok fazla değişiklik ve çeşitlilik göstermemiştir. Eğitimde modernleşme daha çok Tanzimat’la başlamış ve sonrasında pek çok yenilik gerçekleştirilmiş, Batı ile temaslar artmış, eğitim bir bilim olarak görülmeye başlanmıştır.⁹ Tüm bu birikim, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletine aktarılsa da gerçek anlamda modern eğitim-öğretim sistemine geçiş; “*çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma*” amacıyla olan Cumhuriyet hükümetiyle mümkün olmuştur. *Sosyal, ekonomik, politik ve kültürel dönüşümlerin toplumda kökleşmesinde ve bu dönüşümün haklılığını tüm dünyaya anlatmakta “eğitim” en önemli araç olarak görülmüştür.*

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye’de Cumhuriyet resmen ilân edildikten sonra bütün toplumsal yapıları, kurumları yeni baştan düzenleme çalışmaları hızla başlatılmıştır. Özellikle toplumsal değişimde eğitimin yerini ve önemini çok iyi kavrayan, modernleşme tecrübelerini ve modernleşmeyle paralel ilerleyen eğitim meselesindeki tecrübeleri başarılı bir şekilde analiz eden ve zihniyet dönüşümü üzerinde önemle duran Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet dönemi Türk eğitim sistemini en fazla etkileyen kişilerin başındadır.¹⁰

Mustafa Kemal Atatürk, bir toplumun hayatında eğitimin değerini belki de en iyi anlayan, anlatan Devlet kurucusu olarak Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin hem kurucusu hem de uygulayıcısıdır.

Araştırmada, “*Mustafa Kemal Atatürk’ün eğitimci kişiliği ve eğitim anlayışı, bu anlayışa göre belirlediği politikalar çerçevesinde eğitim uygulamaları, “Başöğretmen” unvanı ve öğretmenlik mesleğine verdiği önem, 24 Kasım’ın Öğretmenler Günü olarak kutlanması*” meseleleri eğitimin metodolojik olarak sahip olduğu nitelikler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

⁸ Mustafa Yılman, “Eğitimin Tarihsel Temelleri”, Öğretmenlik Mesleğine Giriş içinde, Editörler: Özcan Demirel; Zeki Kaya, PegemA Yayıncılık, Ankara: 2003, s. 23.

⁹ Bakınız: İsmail Güven, Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri, Naturel Yayıncılık, Ankara: 2004; Necdet Hayta; Uğur Ünal, Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar), Gazi Kitabevi, Ankara: 2017.

¹⁰ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2006, PegemA Yayıncılık, Ankara: 2006, s. 327; Yılman, a.g.y., s. 38.

1. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EĞİTİMCİ KİŞİLİĞİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk gerek yerli gerek yabancı bilim adamları, fikir adamları, büyük askerler ve devlet adamları tarafından çeşitli inceleme ve yazılara konu teşkil etmiştir.¹¹ Bu konudaki genel kanaat, Atatürk'ün modern devlet hayatının gerektirdiği değerlerle dolu müstesna, karizmatik bir şahsiyet olduğudur. Sahip olduğu önemli liderlik özellikleriyle başarıyı sağlamıştır:

“Birleştirici liderlik, irade gücü ve serinkanlılık, sabırlı ve samimi olma, alçakgönüllü olma, bilgili olma niteliği, inandırma, önsezi ve ileriye görme, objektif değerlendirme yapabilme, yaratıcılık yeteneği...”

Atatürk, liderlik vasıflarıyla doğmuş, herkesin göremeyeceği şeyleri görebilen, ileri görüşlü ve bu sebeplerle de “karizmatik” diye tavsif edilebilecek bir şahsiyet olarak Türk milletine inanmış, güvenmiş; Türk milleti de onun yeteneklerine inanmış ve güvenmiştir. Böylece tek bir yürek olmayı başaran Türk Milleti'nin zorlu var olma mücadelesi zaferle sonuçlanmıştır.¹²

*“...Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim...”*¹³ *“Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim...”*¹⁴ diyen Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk İnkılâbıyla hedeflediği ilkeler ve uygulamalardan, söylev ve demeçlerinden anlaşılmaktadır ki O, karizmatik liderlik özelliklerinin (*iyi bir politikacı, çok başarılı bir asker, nitelikli bir ekonomist, mükemmel bir yönetici ve devlet adamı...*) yanı sıra aynı zamanda eşsiz bir “eğitimci”; hatta bir “eğitim bilimci”dir.¹⁵

Sabırla, bilgisiyle, ikna edici, öğretici yönüyle İstiklâl Savaşımızı ve İnkılâplar sürecini ustaca yöneten, çok yönlü bir mücadele veren Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin

¹¹ Bakınız: Bekir Tünay, “Atatürk ve Liderlik”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: I, Sayı: 2, Mart 1985, s. 555-571.

¹² İlber Ortaylı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kronik Kitap, İstanbul: 2018, s. 423-429.

¹³ Mustafa Kemal Atatürk, 1936 yılında Florya Köşkündeki toplantılardan birinde “yiğitliğini, zaferlerini, inkılaplarını ...” anlatan bir şiir yazan şair Behçet Kemal Çağlar’a: “Olmamış, benim asıl bir niteliğim var ki onu hiç yazmamışsın... Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim, bunu yazmamışsın!” demiştir; bakınız: Yahya Akyüz, “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 23, Mart 1992, s. 238.

¹⁴ Atatürk'ün Prof. Dr. Afet İnan'a notları arasında “Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim...” sözünü söylediğini görüyoruz: Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1968, s. 255.

¹⁵ Nuray Senemoğlu, “Atatürk ve Eğitim”, Eğitim Dünyası Dergisi, https://www.nuraysenemoglu.com/FileUpload/bs678778/File/ataturk_ve_egitim.pdf

öğretmenliğini yaptığı gibi bir eğitim bilimci olarak da eğitim sistemimizin eksikliklerini tespit etmiş ve eğitim düzenimize ilişkin çeşitli önerilerde bulunmuştur. Eğitime verdiği önem; tarihî sürece ilişkin tespitleri doğrultusunda belirlediği öneriler, ilkeler, hedefler; eğitim ve öğretime ilişkin uygulamalar göz önüne alındığında Mustafa Kemal Atatürk'ün *eğitimci kişiliğinin*, dehasının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün Türk İnkılâbını gerçekleştirmedeki başarısında; eğitim kişiliğinin ve anlayışının oluşmasında zengin bir kültür ve bilgi birikiminin etkili olduğu gerçeği tartışmasıdır. Bu bilgi ve kültür birikiminin alt yapısını ise “*Atatürk'ün yaşadığı ve büyüdüğü ortam, aile yapısı, gittiği okullar, öğretmenleri, okuduğu kitaplar, takip ettiği gazete ve dergiler ve yakınlaştığı dostlar, düşünürler, yazarlar ve şairler, askerlik görevi ve Osmanlı Devleti'nin çalkantılı son dönemini bizzat yaşaması, devlet başkanı ve devlet kurucusu olarak tarihî tecrübeyi, çağın gereklerini doğru tahlil etmesi...*” gibi etkenler oluşturmuştur.¹⁶

İlk eğitim bilimcimiz olan ve Aristo'dan sonra bilgisinin, görüşlerinin derinliğinden dolayı kendisine *muallim-i sâni* (ikinci öğretmen) denen Farabi (870-950), bir devlet başkanının milletinin eğitimcisi olması, öğrenme ve öğretmeyi sevmesi, öğretmenin yöntemlerini bilmesi gerektiğini söylemiştir. İşte Atatürk, Farabi'nin görüşü doğrultusunda hareket eden, eğitimcilik görevini en iyi biçimde üstlenen ve bu yönüyle önemli bir örnek teşkil eden sayılı liderlerdendir. Onun *eğitimci kişiliğini* belirleyen belli başlı özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:¹⁷

“Başöğretmen unvanını alarak (24 Kasım 1928) elinde tebeşir, kara tahta başında ve halkın içinde, halka okuma yazma ve çeşitli bilgiler öğretmeye girişmesi; öğretmenlere çok değer vermesi; her fırsatta okulları gezmesi, sınıflara derslere girmesi; çocukları çok sevmesi, eğitimde çocukluk döneminin değerini bilmesi; ders kitapları yazması; her yerde ve her zaman eğitim ve öğretimde bulunma amacını gütmesi; bu nedenle, halka, öğretmenlere seslenişleri yanında, sofralarının ve özel sohbetlerinin de öğretici bir değer taşıması; kolay öğretmesi; bunu yaparken, karşısındaki hedef kişi veya topluluğun yaş, meslek, sosyal durum...gibi özelliklerini göz önünde tutarak davranması (15 Eylül 1928'de Sinop'ta arabacı Bekir Ağaya yeni harfleri öğretirken önce At ve Ot kelimelerini öğretmesi çok önemli bir olaydır); çok açık, anlaşılır ve inandırıcı konuşması; konuşmalarında, açıklamalarında araç gereç kullanması, krokiler vs. çizmesi (Atatürk'ün, 1932'de ABD Elçisi General Sherrill'e, Mayıs 1919'da kendisinin Sultan'la görüşmesini kroki çizerek anlatması, vs.); Öğretim ve eğitim yöntemi olarak, takdir, teşvik, uyarı, eleştiride ve kesin isteklerde bulunmayı yerli yerinde ve beraberce uygulaması; çok okuması ve okuduklarından çevresindekileri ve toplumu yararlandırmaya

¹⁶ Akyüz, “Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, 233-238; Tuba Gökmenoğlu; Yaşar Kondakçı, “Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde Eğitim”, Elementary Education Online, 14(3), 2015, s. 1031-1033, <http://dx.doi.org/10.17051/ie.2015.62054>

¹⁷ Akyüz, “Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, 238-239.

özen göstermesi; eğitimin bilime dayanmasını ve işe yarar ürünler sağlaması gerektiğini amaç olarak göstermesi.”

Mustafa Kemal siyasal, ekonomik, hukukî, kültürel, toplumsal değişimleri gerçekleştirdiğinde toplumun %10'u bile okuryazar olmadığı için, bunların kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmelerinde eğitimin oynayabileceği rolü eğitimci kişiliği ile her zamankinden fazla anlamış ve eğitime bu nedenle çok önem vermiştir.¹⁸

Mustafa Kemal Atatürk, Türk modernleşmesini “milliyet” ve “medeniyet” prensipleri çerçevesinde yepyeni bir sistem olarak gerçekleştirmiştir.¹⁹ “Millî irade (millî hâkimiyet)” ve “medeniyet” kavramları bağımsız Türk Devleti formülü içinde birbirine bağlanmıştır.²⁰ Eğitim politikalarını da bu modernleşme anlayışına göre belirleyen Atatürk, bir yandan “millî” bir yandan da “modern” ve “laik” bir eğitim vurgusu yapmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, bazı kaynaklarda 16 Temmuz olarak geçen; ancak 15 Temmuz 1921’de Ankara’da İstiklâl Savaşımız sürerken, Savaşa ve bütün maddî imkânların düşmanı kovmak için kullanılması zaruretine rağmen toplanan; eğitim kurum ve programlarında reform çalışmalarını başlatan *Maarif Kongresi*’nde Türk öğretmen temsilcilerinin huzurunda bu “millî, laik, akılcı, gerçekçi ve tecrübeci” eğitim sisteminden bahsetmiştir:²¹

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlere, Doğudan ve Batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihî özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum.”

Bir milletin kurtuluşunda eğitimin rolünü her fırsatta hatırlatan Mustafa Kemal, çocuklara, gençlere neler öğretilmesi gerektiğini de bildirmiştir:

“Onlara özellikle varlığı ile hakkı ile birliği ile çatışan tüm yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve millî fikirleri kendinden geçerek her zıt fikre karşı şiddetle ve fedakârca koruma gereği telkin edilmelidir.”

Maarif Kongresi’nde Mustafa Kemal Atatürk’ün söylediği şu sözler de “kültür ve eğitime verdiği önemin, millete beslediği inancın” belirgin bir ifadesidir: “Silahıyla olduğu gibi

¹⁸ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 327.

¹⁹ Bakınız: Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, Ötüken Neşriyat, İstanbul:2006, s. 90-102; Semih Yalçın, “Türk Modernleşmesi ve Atatürk”, Semih Yalçın İlmî Makaleler içinde, Yayına Hazırlayan: Emine Erdoğan Özünlü, Berikan Yay., Ankara: 2013, Cilt: II, s. 118-119.

²⁰ Tarık Zafer Tunaya, “Atatürkçülük”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay., İstanbul: 1983, Cilt: I, s. 89.

²¹ Yahya Akyüz, “Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim içinde, MEB Basımevi, İstanbul: 1983, s. 89-103; Burhan Göksel, “Atatürk’ün Eğitim Hakkında Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: I, Sayı: 3, Temmuz 1985, s. 921-958; İhsan Doğramacı, “Atatürk ve Eğitim”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: I, Sayı: 3, Temmuz 1985, s. 653-669.

kafasıyla da mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur.”

Mustafa Kemal Atatürk'ü eğitime yönlendiren iki temel sebep şunlardır:²²

- *Eğitimin bir milletin kalkınmasındaki fonksiyonu.*
- *Cumhuriyeti koruyacak yeni nesillerin yetiştirilmesi zarureti.*

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin, çağdaş uygarlığa uygun olmayan eğitim- öğretim kurumlarını ve sistemlerini devraldığını belirlemiştir. Atatürk'ün eğitimimizin durumuna ilişkin (söylev ve demeçlerinden çıkarılan) başlıca gözlem ve teşhisleri şöyle sıralanabilir:²³

- *Toplumumuzda yaygın bir bilgisizlik söz konusudur.*
- *Eğitim-öğretim yöntemlerimiz uygun değildir.*
- *Çocuklarımız üzerinde aile ve toplum baskısı vardır.*
- *Bir milletin yükselmesi de alçalması da eğitimin millî olup olmamasıyla ilgilidir.*

Bizim eğitimimiz ise millî değildir.

- *İstikrarlı eğitim politikamız yoktur.*
- *Eğitimimizin amacı, kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olmuştur.*

Atatürk'ün anlayışına göre eğitim “*millî, laik, gerçekçi, tecrübeci*” bir öze dayanmalıdır. Cumhuriyetle birlikte tam “*laik, millî*” eğitim ve öğretim sistemine gidilmek istenmiştir. Kültürün laikleşmesiyle batıl inançlardan uzak bir disiplin kurma gayesi güdülmüş; millî eğitimde kişinin Allah ile ilişkileri kendi vicdanına ve takdirine bırakılmıştır.²⁴

Atatürk'ün (söylev ve demeçlerinden çıkarılan) eğitimle ilgili önerileri ise şöyle sıralanabilir:²⁵

- *Gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir.*
- *Eğitim millî olmalıdır; toplumsal yaşamımıza uymalıdır.*
- *Eğitim bilime dayanmalı ve laik olmalıdır; çağın gereklerine uymalıdır.*
- *Eğitim işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir.*
- *Eğitim çocuğa hürriyet vererek; yeni nesillerde fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin, kendine ve milletimizin geleceğine güven duygularını geliştirmelidir.*

²² Refik Turan, “Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim”, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II içinde, AKDYYK-Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara: 2002, s. 107.

²³ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 336-338.

²⁴ Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1982, s. 304-308.

²⁵ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 338-342; Göksel, a.g.m., s. 931-935.

- *Eğitim karma olmalıdır; kadınlarımız da bütün kademelerde eşit koşullarda eğitim görmelidir.*
- *Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlâk düzeyini yükseltmeli, kabiliyetlerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir.*

Atatürk'ün eğitim felsefesini kendi ilkeleri oluşturmuştur: *Milliyetçilik ilkesi*, toplumdaki değişik öğeleri kültürel ve eğitimsel amaçlar çerçevesinde bütünleştirmiştir. *Halkçılık ilkesi*, eğitimi seçkin, azınlık kitlenin ayrıcalığından çıkararak fırsat eşitliği ile toplumun tamamına yaymıştır. *Cumhuriyet ilkesi*, halkı siyasî otoritenin kaynağı kabul etmiştir ve yeni insan modelini eğitimle yaratmayı amaçlamıştır. *Devletçilik ilkesiyle* eğitim, kişilerin ve kuruluşların kâr-zarar kaygısının dışında tutularak, devletin temel görevlerinden birisi haline getirilmiştir. *Laiklik ilkesiyle* eğitim sayesinde, akıl ve bilim yolunda özgür birey ve bağımsız toplum yaratma amaçlanmıştır. *İnkılâpçılık ilkesiyle* eğitimde yapılan yenilikler yeterli görülmeyerek, eğitime sürekli yenilik ve dinamizm getirilmiştir.²⁶

Mustafa Kemal'in İnkılâplarının ayrılmaz bir parçası olan “*eğitim davasının*” temel ilkeleri şöyle toparlanabilir:²⁷ “*Millilik ilkesi, eğitim öğretimde birliğin sağlanması ilkesi, eğitimde süreklilik ve bütünlük ilkesi, bilimsellik ilkesi, gerçekçilik ilkesi, kalkınma ilkesi, ekonomiklik ilkesi, laiklik ilkesi, ahlak ilkesi, halkçılık ilkesi, eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, eğitim ve öğretimde disiplin ilkesi, karma eğitim ilkesi, cehaletin giderilmesi ilkesi, demokrasi eğitimi, inkılâpçılık ilkesi.*”

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde Mustafa Kemal ile yeni değerler ışığında topyekûn bir eğitim seferberliğinin hedeflendiği de açıktır. “*Cumhuriyet eğitiminin başlıca hedefi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve onu geçmek olmuştur. Bu nedenle millî eğitimimiz çağdaş normlara göre yeniden yapılanmıştır.*” Kitle eğitimini, daha açık bir deyişle “*okuma-yazma seferberliğini*” Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk başlatmıştır. Eğitim açısından daha da önemlisi, “*Millet Mekteplerinin Başöğretmenliğini*” bizzat Atatürk üstlenmiştir.²⁸

Cumhuriyet eğitiminin felsefesini; amaç ve ilkelerini anlamak açısından Maarif Vekili İsmail Safa Özler'in Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından duyurduğu “*Maarif Misakı*” önem arz etmektedir:²⁹

²⁶ Halil Özcan, Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası ve Atatürkçü Düşüncenin Eğitimle Etkileşimi (1920-1938), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2003, s. 358.

²⁷ Özodaşık, Yeni Nesil, s. 143-158; Cavit Binbaşıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi, Anı Yay., Ankara: 2014, s. 372-375.

²⁸ Mahmut Âdem, Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, Ankara: 2000, s.16.

²⁹ Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ocak Yay., Ankara: 1997, s. 25; Aktaran: Tayyip Duman, “Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sistemi”, Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı içinde, Akçağ Yay., Ankara: 2017, s. 224.

“Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri, Türk olmak haysiyetinin gerektirdiği bu amaca en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek; milliyetçi, halkçı, inkılâpçı ve laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek; ilköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma yazma öğretmek; yeni nesilleri bütün öğretim kademelerinden geçirmek, onları ekonomik hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak; toplum hayatında dünya ve ahret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri hâkim kılmak.”

Mustafa Kemal’in eğitimin amaç ve ilkelerine dair görüşlerini detaylarıyla örneklendirmek mümkündür ki birçok konuşmasında; özellikle eğitim meseleleri üzerinde önemle durmuştur. 22 Eylül 1924’te Samsun İstiklal Okulu’ndaki Konuşmasında³⁰ yer alan şu sözleri eğitime bakışını özetlemektedir:

“...Eğitimdir ki bir milleti hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefaletle terk eder...Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni nesle vereceği eğitim kesinlikle millî eğitimidir...Millî eğitim esas olduktan sonra, eğitimin dilini, yöntemini, araçlarını da millî yapmak zorunluluğu tartışma kabul etmez...”

Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir...”

Mustafa Kemal, ayrıca “iktisat ve eğitim ilişkisi” üzerinde de önemle durmuştur. Lozan görüşmeleri sırasında düzenlenen; Avrupa’ya karşı bir mesaj niteliği de taşıyan 17 Şubat 1923 tarihli *İzmir İktisat Kongresi*’nin açış nutkunda esaslı bir iktisat programının hazırlanarak bu alanda tüm milletin ahenkle çalıştırılması lüzumunu vurgulamıştır.³¹

“...evlatlarımızı talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o sûretle ilim ve irfan vermeliyiz ki ticaret, tarım ve sanat âleminde ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, faal olsunlar, pratik bir uzuv olsunlar. Dolayısıyla eğitim programımız gerek ilköğretimde gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler, bu görüşe göre olmalıdır...”

Cumhuriyetin dayanak noktasının “bilim” ve “her alanda uzmanlık”; dolayısıyla çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın da anahtarı olduğunu her fırsatta vurgulayan Atatürk, Türk İnkılâbının getirdiği yeni değerlerin ancak “eğitim aracılığıyla” anlaşılabilceği ve korunabileceğini vurgulayarak bu görevi “öğretmenlere, aydınlara, sivil toplum örgütlerine ve annelere” yüklemiş; Cumhuriyeti koruyacak olan gençleri de bunlara emanet etmiştir. Her alanda yapılacak olan İnkılâbın temeline “eğitimi” yerleştirmiştir. Dolayısıyla yeni rejimin,

³⁰ Atatürk’ün Bütün Eserleri (1924-1925), Kaynak Yayınları, İstanbul: 2005, s. 44-48.

³¹ Atatürk’ün Bütün Eserleri (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul: 2005, s. 146-147.

ideolojinin, değerlerin Türk Milleti nezdinde yerleşmesi ve korunması noktasında “eğitim kurumu” tüm politikaların merkezine alınmıştır.³²

Türk kimliğini “*Ne Mutlu Türküm Diyene!*” sözüyle yeniden kurgulayan; bütünleştirici, kültürel bir tanım yapan Mustafa Kemal Atatürk’ün “*medeniyetçilik (Batılılaşma) ilkesi Batı kadar büyük ekonomik ve teknolojik güce sahip olma sürecini; milliyetçilik ilkesi ise millî bir karakter içerisinde bağımsız kalma düşüncesini ifade etmiş; bu iki ilke sistemli bir şekilde tutarlı ve anlamlı hale getirilerek Osmanlı’da çözülmüş olan toplum, toplumsal ve kültürel yönden birleştirilmeye; bütünleştirilmeye çalışılmıştır.*”³³

Türk kimliğini böylece tanımlayan Atatürk, yeni Türk Devleti’nin “*yeni insan tipini*” de tanımlamıştır. “*Türk milletinin Tanzimat’tan itibaren görmeyi arzuladığı ‘yeni insan tipi’, Türk milletini hapsediği karanlıklardan, yok olma tehlikesinden kurtaran ve millete bağımsızlığı kazandırarak çağdaş dünyanın medeni ülkeleri arasına dâhil olma mutluluğunu yaşatan Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nde şekillenmiştir.*”³⁴

“*Atatürk ilkelerine bağlı, millî, modern, laik, aktif, sosyal hayata karışan, bilimsellik ve akılcılıktan ayrılmayan, araştıran-okuyan-sorgulayan, çalışkan ve yaratıcı, yeniliklere açık, fikirlerini özgürce söyleyen, demokratik, eşitlikçi, kimseye haksızlık yapmayan, haksızlıklara da duysuz kalmayıp tepki gösteren, insan sevgisi taşıyan*” bir yurttaş tipi tanımlanmıştır.³⁵

2. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN EĞİTİM UYGULAMALARI

Mustafa Kemal Atatürk’ün daha yetişme yıllarında daima “*lider*” olmak ve ülkesini kalkındırmak için “*eğitimin gerekliliği*” fikriyle meşgul olduğu bilinmektedir. O, belirlediği hedefleri gerçekleştirmek adına çıktığı Samsun’dan itibaren yaptığı her çalışmasında kendi ifadesiyle; “*Türk Milletinin eğitim ve öğretimi*”, “*bağımsız Türk kültürünün geliştirilmesi*” çabalarına önem vermiştir.³⁶

Bazı aydınlarımızca kısmen farkına varılsa da ayrıntılı, doğru, sistemli, kesin teşhisi konulamayan felaketlerimizin nedenlerini, bunların eğitimle ilişkilerini sahip olduğu karakteristik özelliklerinden dolayı çok iyi görmüş ve göstermiş bir lider olarak Mustafa Kemal Atatürk, Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yer tutmaktadır.³⁷ Kendisinin bizzat “*Misak-ı*

³² Bakınız: Yasemin Işık, Hayat Mecmuası’nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2007.

³³ Erdinç Yazıcı, “Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Perspektifinden Türkiye’nin Son Yüz Yılı”, Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Editör: Erdinç Yazıcı, Akçağ Yayınları, Ankara: 2017, s. 24-25.

³⁴ Bakınız: Semih Yalçın, Mustafa Kemal Atatürk, Hayatı ve Eseri, Berikan Yayınevi, Ankara: 2011.

³⁵ Işık, a.g.t.; Özodaşık, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, s. 114-121; Özodaşık, Yeni Nesil, s. 132-139.

³⁶ Göksel, a.g.m., s. 926-929.

³⁷ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 343.

Maarif” olarak tanımladığı; “*millî ve modern, pragmatik eğitim anlayışı-felsefesi ile belirlediği hedefler, ilkeler*” doğrultusunda zor fakat gerekli, çok önemli uygulamalara imzasını atmıştır.

Hem fikir hem de eylem lideri olarak Atatürk, önceden kafasında tasarladığı fikirleri ve ilkeleri fazla zamanı da olmadığından; “*kısa zamanda çok işler*” yapmaya mecbur kaldığından hemen uygulamaya geçirecek başarılı olmuştur. Çünkü gerçekleştirdiği her İnkılap, ani alınmış bir kararın ürünü değildir. Her meselenin geriye doğru derinlikleri vardır. Eğitim meseleleri de böyle olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün eline aldığı toplumun genel yetişme durumu çok kısırdır. Bu nedenle çalışmalarında izlediği yöntem; “*süratle uygulama ve devamlı takip kontrol*” olmuştur. “*10 Mayıs 1920’de Türkiye’de harpler sebebiyle 682’si kapalı 3495 ilkokul, 17 öğretmen okulu, 37 ortaokul ve lise vardır. Bu rakamlar 1923’te ise şu tabloyu verebilmiştir: 4894 ilkokul (341,941 öğrenci), ortaöğretimde 95 okul (7146 öğrenci; 1314 öğretmen), 10 tane fakülte ve yüksek okul (2957 öğrenci; 316 öğretim üyesi).*”³⁸

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni Devletin çözmek zorunda olduğu problemlerin başında “*eğitim ve öğretimde birliğin sağlanması*” gelmiştir.³⁹ Nitekim 3 Mart 1924 tarihli *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ’yla tüm okullar Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır.

“*Tevhid-i Tedrisat, aslında 3 Mart 1924 tarihinden seksen yıl öncesinde ileri sürülen fikirlerin ve girilen uygulamaların bir taçlanması olan Kanun’dur... Kanunun temelinde seksen yıllık arayışların, bocalamaların, acı deneyimlerin ve felaketlerin bulunduğu açıktır; ancak Tevhid-i Tedrisat’ı bir sistem haline getirip uygulayan Atatürk ve Cumhuriyet hükümeti olmuştur.*” O döneme kadar çok kontrolü sağlanamayan yabancı ve azınlık okulları Türkiye Cumhuriyeti’nin denetimine tâbi tutulmuştur. Kanunun kabulünden bir süre sonra da *medreseler* kapatılmıştır. Aslında Kanunda medreselerin kapatılmasına dair herhangi bir hüküm olmamasına rağmen; Yüksek Diyanet uzmanları yetiştirmek üzere *İlahiyat Fakültesi* ve *İmam Hatip Okulları* açılması öngörüldüğünden medreselerin kapatılması doğal süreçte gerçekleşmiştir. Böylece eğitim “*demokratikleşmiş, laikleştirilmiş ve millî, tek okul sistemi*” getirilmiş; aynı ülke içerisinde farklı eğitim politikaları uygulayan okullarda farklı düşüncelere sahip nesiller yetiştirilmesinin önüne geçilmiştir.⁴⁰ Millî kültür etrafında bütünleşmiş bir Türk Milleti’nin oluşumu sağlanmak istenmiştir.

Cumhuriyet hükümetinin, ilk yıllarında öğretimin birleştirilmesinden sonra eğitim ve kültür alanında hızla gerçekleştirdiği yenilikleri şöyle özetlemek mümkündür:

³⁸ Göksel, a.g.m., s. 927 ve 942.

³⁹ Duman, a.g.y., s. 225.

⁴⁰ Bakınız: Yahya Akyüz, “Türk Eğitim Tarihi Açısından Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Yasasının Önemi”, 78. Yılında Öğretim Birliği ve Yurt Dışında Eğitim Gören Türk Öğrenciler Sempozyumu, Ankara: 2002, s. 33-43; Özodaşık, Yeni Nesil, s. 106-107; Eroğlu, a.g.e., s. 304-308.

2 Mart 1926 tarihli *Maarif Teşkilâtı Kanunu* ile ilk ve orta öğretimin esasları belirlenmiştir. *Karma eğitime* geçilmiştir (1927- 28 öğretim yılından itibaren). Ortaokul ile lise sayıları artırılmış ve meslek okulları çoğaltılmıştır. Eğitim programlarını Türk Milletinin ve çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleme çalışmaları yapılmış, yabancı uzmanlardan yardım alınarak raporlar hazırlanmıştır. Yurtdışına çok sayıda öğrenci gönderilmiştir. “*Talim ve Terbiye Dairesi*” kurularak programlar, kitaplar hakkında kararlar alınmıştır. “*Telif ve Tercüme Dairesi*” kurularak tercüme yapılmıştır. Çeşitli *Yüksek Okullar* açılmıştır. *Üniversite Reformu* gerçekleştirilerek İstanbul Darülfünunu kapatılmış, *İstanbul Üniversitesi* kurulmuştur. Yabancı ve azınlık okullarıyla ilgili talimatname, genelgeler yayımlanmıştır. *Yeni Türk harfleri* (1928) kabul edilmiştir. *Millet Mektepleri* açılmıştır (yaşı 15 ile 45 arasında kadın erkek okula gitmemişler, biraz okuyabilen ve eski yazıyı öğrenen tüm vatandaşların eğitimi için). Ayrıca köylülere okuma yazma öğretme, onları aydınlatma işi “*Halk Okuma Odaları*”nda yapılmıştır. 1932’de “*Halk Evleri*” kurulmuştur. Böylece “*Halk Eğitimi*” veya “*Yaygın Eğitim*” meselesi ülkeye girmiştir. “*Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*” (*Türk Tarih Kurumu*) ve “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*” (*Türk Dil Kurumu*) kurulmuş; Türk tarihi ve Türk dili ile ilgili çalışmalar yoğunlaştırılarak “*millî kültür*” geliştirilmiştir. Ankara’da *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi* kurulmuştur. Böylece “*millî şuurun*” uyandırılması sağlanmış; *Dil ve Tarih İnkılâbı*, Millî İstiklâl Savaşımızın ikinci safhası olarak görülmüştür. *Güzel sanatlarla* (tiyatro, opera, heykel, resim, müzik...alanlarında) ilgili de çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Görüldüğü üzere Atatürk’ün *milliyet* ve *medeniyet* prensiplerinde gerçekleştirmeyi hedeflediği modernleşme çabalarında eğitim ve kültür alanında sonraki dönemlere temel oluşturacak önemli adımlar atılmıştır.

3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN “BAŞÖĞRETMEN” UNVANI VE “24 KASIM” ÖĞRETMENLER GÜNÜ

Eğitimi bir sistem olarak ele alan bilim insanları; bu sistemin üç temel ögesinin, “*öğrenci, öğretmen ve eğitim programları*” olduğunu belirtmektedir. Bu üç öge eğitim sistemini yönlendirmekte ve biçimlendirmektedir. Eğitimin nitelikli olabilmesi, toplumlar için nitelikli insan gücünün yetiştirilebilmesi bu öğeler arasındaki ilişkinin uyumlu ve sağlıklı olmasına bağlı görülmektedir. Bu öğelerden *öğretmenin* diğer öğeleri; öğrenci ve eğitim programlarını etkileme gücü daha fazladır. Eğitim ve öğretim işinin uygulayıcısı, temel sorumlusu, etkileşimi sağlayan “*öğretmen*” olduğu için eğitim sisteminden beklenen sonucun alınması ancak iyi bir öğretmenle olacaktır. Toplumların sürekli değişim gösteren dünyada güç elde ederek yerlerini almaları da eğitim sistemlerinin bu değişime uyum sağlamasıyla olacaktır. Dolayısıyla toplumların önemli bir toplumsal kategorisini oluşturan öğretmenlerin, değişimle gelen yeni bilgiler, kültürler ile

sürekli iletişim halinde olup olmaması eğitim olgusundan beklenen işlevin yerine getirilip getirilmediğinin göstergesidir.⁴¹

Türk Eğitim Sistemi ve bu sistemin ön gördüğü bürokratik yapıyı belirleyen 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı “*Millî Eğitim Kanunu*”nun 43. Maddesine göre “*öğretmenlik*” şöyle tanımlanmıştır: “*Devletin eğitim öğretim ve ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir uzmanlık mesleği.*”⁴² “*Öğretmenlik, sürekli gelişme halinde olan bir uzmanlık mesleğidir.*” Toplumsal modernleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler eğitimde izlenen ilkelerin, felsefenin, yöntem ve yaklaşımların, araçların sürekli olarak gelişmeye açık tutulmasını zorunlu kılmaktadır ki eğitim sisteminin en etkili ögesi olarak bu işi başaracak olanlar da öğretmenlerdir. Aynı zamanda “*karakter eğitiminde*” en çok etkiyi sağlayacak örnek kişi olan; böylece hem temel kültürü kazandırıp hem de zihniyet dönüşümünü yönlendirecek olan itici güç de öğretmenlerdir.

Millî Eğitim Temel Kanunu’na göre Türk Eğitim Sistemi, genç kuşakları eğitimin “*millî*” ve “*evrensel*” amaçlarına göre yetiştirmeyi; değişime açık olan Türk milletini “*çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı*” yapmayı amaçlamaktadır. Sistem, bir yandan genç nesilleri “*manevi ve kültürel değerlerle*” *millî kültür* için sosyalleştirirken; “*hür ve bilimsel düşünme gücü*” kazandırmak suretiyle de onları *evrensel kültüre* adapte etmeyi ön görmektedir.⁴³

Buradan da şu anlaşılmaktadır ki Türk Eğitim Sistemi, Mustafa Kemal Atatürk’ün kurguladığı ve uygulamaya geçirdiği “*eğitim felsefesi, ilkeleri, hedefleri*” temelinde inşa edilmiştir. Türk modernleşmesini “*milliyet ve medeniyet*” prensipleri üzerine temellendiren Atatürk’ün “*millî kültür etrafında yeni, modern, fikri hür, vicdanî hür bir nesil yetiştirme hedefi*”, bugün değişen dünya düzeninde de geçerliliğini korumaktadır.

“*Eğitim adamı olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir.*” diyen Mustafa Kemal Atatürk, *eğitimcilik* görevini en iyi biçimde üstlenmiş; bir millet için *eğitimin, öğretmenin* önemini çok iyi kavramış ve bu yönüyle de daha sonraki devlet adamlarına izlemeleri gereken bir örnek olmuştur. Yeni Türk alfabesine geçiş çalışmalarında eğitim öğretim seferberliğini başlatması ve bu seferberlikte “*Başöğretmen*” unvanı ile halka okuma yazma öğretmesi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün kendisinin de ifade ettiği gibi “*gerçek bir öğretmen, tüm Türk Milletinin öğretmeni*” olduğunu göstermektedir. Ayrıca askerlik alanında ve bazı toplumsal konularda kitaplar, bazı gazetelerde başyazı yazması “*araştırmacı ve öğretici bir öğretmen*” olduğunu kanıtlamaktadır.⁴⁴

Türk Milletini çağdaş uygarlığa ulaştırma hedefinde ve cahilliğe açtığı savaşta Mustafa Kemal Atatürk’ün en çok yaslandığı, güvendiği, ilgi gösterdiği grup “*öğretmenler*”dir.

⁴¹ İsmail Doğan, “Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği”, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller* içinde, PegemA Yay., Ankara: 2004., s. 38-39.

⁴² Türk Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Kabul Tarihi: 14.6.1973; Bakınız: Millî Eğitim Temel Kanunu, MEB, Ankara: 1995.

⁴³ Millî Eğitim Temel Kanunu; Doğan, “Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği”, s. 33-34.

⁴⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 342-343.

Hayatında önemli etkileri olan öğretmenlerini hep saygıyla anmış; en başından öğretmenlik mesleğinin toplumsal değişmedeki etkisini kavramıştır. Bu nedenledir ki Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden sonra birlikte çalıştığı ilk topluluk “*Maarif Kongresi*” olmuştur. Millî Eğitim Şuralarının ilki olarak da sayabileceğimiz Kongrede Atatürk, 250’den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiş ve teker teker onların elini sıkmıştır. Öğretmenlik mesleğini tüm samimiyetiyle onurlandırarak öğretmenleri, “*gelecekteki kurtuluşumuzun saygıdeğer öncüleri*” olarak tanımlamıştır:⁴⁵

“...Gelecekteki kurtuluşumuzun çok değerli öncüleri, akıncıları olan Türkiye'nin kadın ve erkek öğretmenleri hakkındaki saygı duygularımı belirtmek isterim. Vazifeniz pek mühim ve hayatîdir. Bunda muvaffak olmanızı Cenabı Hak'tan dilerim...”

Yine Maarif Kongresinde Atatürk, memleketin maddî olanaksızlıkları ve koşulları herkesçe bilinmekteyken kendilerinden çok şey beklediği öğretmenlerin refahını sağlayamamanın üzüntüsünü dile getirmiştir:⁴⁶

“Millî Hükümetimizin ciddiyetle ve içtenlikle arzu ettiği derecede Türkiye öğretmenlerinin hayat ve refahını henüz temin edememekte olduğunu bilirim.”

Mustafa Kemal Atatürk, öğretmenlerimize hitaben yaptığı pek çok konuşmasında yeni değerler ışığında Cumhuriyeti koruyacak olan yeni nesillerin yetiştirilmesi meselesinde Cumhuriyet öğretmenlerine düşen görevleri ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.⁴⁷

27 Ekim 1922’de Bursa’da Öğretmenlere Hitaben Yaptığı Konuşmasında⁴⁸ Atatürk’ün eğitime, okula, öğretmenlere verdiği önem açıkça anlaşılmaktadır:

“...İsterim ki çocuk olayım, genç olayım ve sizin nur saçan öğretim çevrenizde bulunayım. Sizden feyz alayım. Siz beni yetiştiresiniz. O zaman milletim için daha yararlı, çok yararlı olurum...”

“...Bugün ulaştığımız nokta, gerçek kurtuluş noktası değildir. Artık tamamen kurtulmuş olarak, milletimizi tamamen güven içinde görüyoruz demek bir gaflettir...Bir milleti millet yapan, ilerleten ve yükselten kuvvetler vardır. Bunlar da fikir kuvvetleri ve toplumsal kuvvetlerdir...Okul! Okul, genç beyinlere insanlığa saygıyı, millet ve memlekete sevgiyi, hür yaşamayı, bağımsızlık şerefini öğretir...Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman, onu kurtarabilmek için takip edilmesi uygun olan en doğru yolu belletir...Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur. Dinimiz bu yüce emri ihtiva ettiği içindir ki eksiksiz dindir. Dinimiz bilim ve tekniği putperest memleketlerde arar; ta

⁴⁵ Göksel, a.g.m., s. 943; Akyüz, a.g.e., s. 320-321.

⁴⁶ Göksel, a.g.m., s. 944.

⁴⁷ Doğramacı, a.g.m., s. 657.

⁴⁸ Atatürk’ün Bütün Eserleri (1922-1923), Kaynak Yayınları, İstanbul: 2004, s. 41-47.

Çin’de olsa aratır. Bu gerçeği bütün milletin bilmesi gerekir...Millî dehamızı geliştirecek kültürlerimizi lâıyk olduğu dereceye ulaştırmak için yüksek meslek erbabını da yetiştireceğiz. Kız çocuklarımızı da aynı öğretim derecelerinden geçirerek yetiştireceğiz... Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın (yeni nesil) zaferi için yalnız zemin hazırladı; aydınlanma yolunda bir engeliniz olursa, sizin rastladığınız engelleri kıracağız...”

Yine 1923 yılında sarf ettiği şu sözler⁴⁹ öğretmenlik mesleğinin uluslararası alanda gördüğü itibarı Türkiye’de de görmesi gerektiğine dikkatleri çekmiştir.

“...Öğretmene ülkenin en ağır yükünü yükledik, ona en ağır sorumluluğu verdik. Türk Milletinin geleceğini emanet ettik. Bu görevi kendine hem bir meslek hem de bir ideal sayacak öğretmenler tarafından yapılmasını sağlamak için biz de bu meslekle ilgili istek ve ihtiyaçları diğer bütün mesleklerden önce sağlamalı ve öncelik sırasını bu mesleğe vermeliyiz. Bu mesleği refah seviyesi yüksek bir meslek haline getirmeli, güvence altına almalı, saygı değer makama oturtmalıyız. Bizlerin yapacağı bu fedakârlık onların yaptıklarının yanında bir hiçtir... Dünyanın her yöresinde öğretmenler topluluğu medeniyetin en özverili ve saygıdeğer öğeleridir...”

I. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak çeşitli vesilelerle öğretmenlere, halka seslenen Atatürk, eğitimle ilgili konuşmalar yapmış ve okulları ziyaret etmiş, derslere girip öğretmenleri izlemiş, onlara sorular sormuş; böylece onların bireysel olarak aydınlanmalarını da önemsedini göstermiştir.⁵⁰

Peki bu süreçte Türk öğretmenlerin toplumsal rolü ne olmuştur?

Türkiye’de ilk öğretmen örgütleri II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden hemen sonra kurulmuş ve meslekleşme sorunları, eğitim ve öğretim meseleleri görüşülmüştür. İstanbul’da ve taşrada çok sayıda meslekî dergiler çıkarılmıştır.⁵¹ Özellikle Balkan Savaşları yenilgisi ve felaketlerinin ardından Türkiye’de öğretmenlerin ve eğitimin toplumsal değişmedeki önemi, eğitim sistemimizin yetersizliği daha iyi fark edilmiştir. *“Toplum kurtarıcı, ülkücü, idealist öğretmen”* sloganı doğmuştur. I. Dünya Savaşı süresince de ülkede öğretim önemli ölçüde aksamaya uğramış ve pek çok aydınımız, öğretmenimiz, öğrencimiz şehit olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet döneminde uzun yıllar yetişmiş beyin gücüne şiddetle ihtiyaç duyulmuştur.⁵²

Türk Milletinin topyekûn katıldığı Millî İstiklâl Savaşımızda ise *“eğitim kurumu, öğretmenlerimiz”* mücadeleye büyük destek vermiştir. *“İzmir’in işgal edilmesinden hemen*

⁴⁹ Bakınız: Senemoğlu, “Atatürk ve Eğitim”; Gökmenoğlu, Kondakçı, a.g.m., s. 1040.

⁵⁰ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 343.

⁵¹ Akyüz, a.g.e., s. 287-288.

⁵² Akyüz, a.g.e., s. 290-294.

*sonra, yer yer yapılan protesto mitinglerinde ve millî uyanışın giderek Kongreler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi halinde teşkilatlanmasında öğretmenlerin de etkileri vardır.”*⁵³

Öğretmenler ülkenin her yerinde toplanan miting heyetleri içerisinde zaman zaman yer alarak, halkı “*millî bağımsızlık*” yolunda bilinçlendirmek, işgallere karşı pasif bir politika izleyen Osmanlı Hükümetine karşı uyarmak adına mücadelede buldukları gibi; silahlı direniş içerisinde de yer almışlardır. Bazı yerlerde öğretmenler gece asayiş için nöbet tutup, gündüz de derslerine girmişler; daha sonra düzenli orduda gönüllü yer almışlardır. İşgal altındaki bölgelerde okullar ve öğretmenler baskı altına alınsa da eğitim mücadelesi hiçbir zaman durmamıştır. Mücadele yolunda halkın eğitime, bilgilendirilmesine de ağırlık verilmiştir. Öğretmenlerin bu dönemde millî mücadeleye isyan edenleri nasihatle doğru yola getirme gibi bir görevi de olmuştur. Millî hareketin önderleri; özellikle Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir, millî heyecanın öğrenciler tarafından da teneffüs edilebilmesi için okullara sık sık ziyaretler yapmışlardır. Meslekî örgütleriyle ve yardımlaşma cemiyetleriyle öğretmenler, Maarif Vekâletine destek olmuş; Mecliste (30 kadar öğretmen) yer almış ve “*Muallimler Birliği*” ismi ile yapılanma mücadelesine girişmiştir.⁵⁴ Bu mücadele sonucunda *Muallimler Birliği*, Cumhuriyetin ilk sosyal ve meslekî dayanışma kurumu olarak kurulmuştur.⁵⁵

25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara’da Toplanan Türkiye Muallimler Birliği Umumî Kongresinde Yaptığı Konuşmada⁵⁶ Mustafa Kemal Atatürk, öğretmenlerden beklentilerini şöyle özetlemiştir:

“...Öğretmenler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz; yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle orantılı olacaktır...Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister! Yeni nesli bu niteliklerde ve yetenekte yetiştirmek sizin elinizdedir...Millî ahlakımız, medenî esaslarla ve hür fikirlerle geliştirilmeli ve takviye olunmalıdır...Cumhuriyet sizden ‘fikri hür, vicdanı hür’ nesiller ister...”

Milletin geleceğinin emanet edildiği “*öğretmenlerin yetiştirilmesi*” meselesi üzerinde de bu dönemde önemle durulmuştur. İlk Öğretmen Okulu (*Darülmualimîn*), “*öğretmen gereksinimi duyuldukça alınmak üzere*” kaydı ile 16 Mart 1848’de; 26 Nisan 1870 tarihinde de Kız Öğretmen Okulu (*Darülmualimat*) açılmıştır. Cumhuriyet ilan edildiği zaman, bugünkü sınırlarımız içinde, “13” Öğretmen Okulu vardır.⁵⁷ 1924-1925 öğretim yılından itibaren Darülmualimîn adı “*Muallim Mektebi*” ve 1935’lerden itibaren de “*Öğretmen Okulu*” haline

⁵³ Yahya Akyüz, Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940), Doğan Basımevi, Ankara: 1978, s. 201-205.

⁵⁴ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 317-320.

⁵⁵ Göksel, a.g.m., s. 943.

⁵⁶ Atatürk’ün Bütün Eserleri (1924), Kaynak Yayınları, İstanbul: 2005, s. 277-278.

⁵⁷ Binbaşoğlu, a.g.e., s. 135.

çevrilmiştir. 1936'da Ortaokul, Lise ve Öğretmen Okulları öğretmenlerinin yetişme yerlerine göre durumları şöyledir: “Yüksek öğrenim görenler: 960/ Orta öğrenim görenler: 1129/ Özel öğrenim görenler: 27/ Toplam: 2116.” Cumhuriyet döneminde ilk yapılan ve çok önemli Öğretmen Okulu; Orta Muallim Mektebi ile Gazi Mustafa Kemal Erkek İlk Muallim Mektebi'nin birleşmesiyle kurulan “Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü”dür. 1932'de kurumun adı “Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü”ne dönüştürülmüştür.⁵⁸

Mustafa Kemal Atatürk, söylev ve demeçlerinde “öğretmeni” eğitim sisteminin merkezine oturturken başarılı bir eğitim sistemi için “okulda düzen sağlayan yönetici, aile ve öğrencileri” öğretmenin yanına koyan eğitim anlayışını işaret eden bir eğitim modeli betimlemiştir. Öğretmenlik mesleğine atfedilen bu önem, eğitimin toplumsal yaşamın her alanında hedeflenen değişim ve gelişimin bir aracı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yetiştirilecek olan yeni neslin her alanda yapılan Türk İnkılabını daha da geliştireceğine inanılmıştır. Bu anlayışa göre şekillenmiş bir eğitim sisteminde öğretmenin toplumsal gelişimde ana unsur olarak görülmesi doğaldır.⁵⁹

Mustafa Kemal Atatürk, bağımsızlığımızı ve Cumhuriyeti *canlılık, cesaret, atılganlık, dayanıklılık, özverilik, iyimserlik...* gibi özellikleri taşıyan, toplumun en dinamik yurttaş kitlesi olan Türk gençlerine emanet etmiş; yeni değerlerimizin korunmasını birinci görev olarak vermiştir.

Türk gençlerinin olumlu özelliklerinin yapıcı bir güç haline dönüştürülebilmesi için bilinçli ve çok iyi yetiştirilmesi gerektiğini düşünen Atatürk, onları da sadece *öğretmenlere* değil; daha önce de vurguladığımız gibi “annelere, Türk aydınına, sivil toplum örgütlerine” emanet etmiştir. “Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli, en ahlaklı kadını olmalıdır... Kadın ve annenin görevi, bedeniyle, zihniyle, azmiyle Türklüğü koruyup yükseltecek nesiller yetiştirmektir” diyerek, kadının eğitime de vurgu yapmış ve yaşamın her alanında kadının erkek ile aynı katkıyı yapabilecek kabiliyette olduğunu ifade etmiştir. Ailede verilen eğitimi ilk terbiye olarak tanımlayarak, verilebilecek olumsuz özelliklerin çocuğu yaşamı boyunca olumsuz etkileyeceğine dikkat çekmiştir. “... İlk işimiz milleti çalışkan yapmaktır... Aydınları halk seviyesine indirmekten ziyade, bütün halkı eğitimde aydın olarak yetiştirmek gerekir...”; “... binâen evvelâ bir program yapmak ve saniyen bu programı muvaffakiyetle tatbik edebilmek için behemehâl memleketin bütün evlatlarının zekâlarını, nûr ve irfânlarını ve ihtisaslarını bir araya toplamak lazım olduğu kanaatinde bulunuyorum...” sözleri Atatürk'ün; aydınların, kitle iletişim araçlarının, akademisyenlerin desteğini alarak, eğitim faaliyetlerinin katılımcı bir yöntemle gerçekleştirilmesi gerektiğine dair inancını ortaya koymaktadır.⁶⁰

⁵⁸ Akyüz, a.g.e., s. 380-387.

⁵⁹ Gökmenoğlu, Kondakçı, a.g.m., s. 1039-1040.

⁶⁰ Akyüz, a.g.e., s. 342-344; Işık, a.g.t., (özet); Gökmenoğlu, Kondakçı, a.g.m., s. 1040-1041.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Millet Mektepleri Başöğretmeni" unvanını alışı süreci nasıl gerçekleşmiştir?

Eğitim reformları içerisinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra önemli bir hamle olduğu anlaşılan "*Harf İnkılâbı*" ile Mustafa Kemal Atatürk kolay kullanılabilir, anlaşılabilir ve öğretilebilir bir dil ile eğitimde ilerlemeyi hedeflemiştir. 1 Kasım 1928 tarihli Kanun ile latin temelli yeni bir alfabe kabul edilmiştir. İlk kez Tanzimat döneminde tartışılmaya ve II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının da etkisiyle çalışmalara başlanan "*dilin ıslahı, latin harflerine geçiş ve dilde sadeleşme*" meseleleri Atatürk'ün de 1928 yılına kadarki konuşmalarında sıklıkla vurgulanmıştır. (1923'te *İzmir İktisat Kongresi*'nde Türk harflerinin kabulü için bir önerge verilmiştir). Aslında daha I. Dünya Savaşı'nda Anafartalar'ın sert günlerinde "*yeni Türk Alfabesinin nasıl olması gerektiği*" hakkında çalışmalarının olduğu bilinmektedir ki Fransız Türkolog'u Deny'nin ve Macar Türkolog'u Nemeth'in gramerini bu amaçla etüt ettiği anlaşılmaktadır. "*Bir toplumun %10'u, %20'si okuma yazma bilir, %80'i, %90'ı bilmezse, bu ayıptır; bundan insan olanlar utanmak lazımdır... Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir. Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, kadına, erkeğe, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz...*" sözlerini Atatürk, Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda yaptığı konuşmada söylemiştir. Eski alfabe ile okuma yazmanın zor olduğunu, eski alfabenin eğitimi olduğu kadar hayatın diğer alanlarını da zorlaştırdığını; yeni harflerin ise toplumun değişik kesimlerinde çalışanların kolaylıkla kavrayabileceği bir alfabe olduğunu ve yeni alfabe sayesinde Türkiye'nin uluslararası alanda da tanınırlığının ve saygınlığının artacağını ifade etmiştir.

25 Ağustos 1928 tarihinde Ankara'da toplanan *Öğretmenler Birliğinin Dördüncü Kongresinde* öğretmenler, "*son Türkü yeni harflerle okutup yazdırıncaya kadar Büyük Kurtarıcı'nın açtığı bu yeni yolda sebat ile çalışacaklarına*" and içmişlerdir. "*Harf İnkılâbı*"nın gerçekleşmesinden sonra ise Atatürk, yeni alfabenin yaygınlaşması yönündeki çalışmalara öncülük etmiştir.⁶¹

Mustafa Necati'nin Bakanlığı sırasında, latin harflerinin kabul edilmesi üzerine halka okuma yazma öğretmek için 1928 sonlarında "*Millet Mektepleri*" kurulmuştur. 16-45 yaş arasında binlerce kadın ve erkeği çatısı altına toplayan okullarda dersler genellikle akşam yapılmış ve dört ay sürmüştür. *Sabit* ve *Gezici* olarak ikiye ayrılan bu okulların iki sınıfında ders verilmiştir: A sınıfında daha çok okuma yazma eğitimi üzerinde durulmuş; B sınıfında ise Kıraat, Tahrir, Hesap, Ölçüler, Sağlık Bilgisi, Yurt Bilgisi'ne ağırlık verilmiştir. Bu okulları bitirenlere Atatürk, Anayasa metnini hediye etmiştir. Buradan "*vatandaşlık eğitimi*"ne de önem verildiğini anlıyoruz. Millet Mekteplerinden 1928-1950 arasında 1,5 milyondan fazla yetişkin belge almıştır. 1927'de halkın %10,7'si okur yazarken bu oran 1935'te %19,5, 1940'ta %22,4'e yükselmiştir.⁶²

⁶¹ Ortaylı, a.g.e., s. 349-359; Eroğlu, a.g.e., s. 310-312; Gökmenoğlu, Kondakçı, a.g.m., s. 1041; Akyüz, a.g.e., s. 344-345; Göksel, a.g.m., s. 927-928.

⁶² Akyüz, a.g.e., s. 404-405; Göksel, a.g.m., s. 951.

Devletimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti hükümetince verilen “*Millet Mektepleri Başöğretmenliği*” unvanını “24 Kasım 1928” tarihinde kabul etmiştir.⁶³ “*Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim... Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim...*” sözlerinin ve “*Başöğretmen*” unvanının sahibi Atatürk, daha önce de vurgulandığı gibi Cumhurbaşkanı olarak Türk Milletinin eğitim öğretim seferberliğini başlatmış ve bu seferberlikte yeni alfabeyi öğretmek için bizzat kendisi kara tahta başına geçerek var olan tüm imkânı halkın eğitimine yönlendirmiştir.

“*Hedefe yalnız çocukları yetiştirmekle ulaşamayız. Çocuklar geleceğindir. Fakat geleceği yetiştirecek ana-babalar şimdiden az çok aydınlatılmalıdır ki yetiştirecekleri çocukları bu millet ve memlekete hizmet edebilecek, yararlı ve faydalı olabilecek şekilde yetiştirebilsinler. Bilenler bilmeyenleri toplayıp okutmayı bir vazife bilmelidirler.*” sözlerini ifade eden Atatürk, Millet Mekteplerini kurup Türk alfabesini öğretmek için okuma yazma seferberliğini başlatmasıyla ülkemize ilk defa “*yaygın eğitim*”, “*halk eğitimi*” kavramlarını getirmiştir.⁶⁴

Başöğretmen görevi ile seyahate çıkan Atatürk, Tekirdağ, Çanakkale, Maydos, Karadeniz şehirleri ile Orta Anadolu’yu dolaşarak okullarda, meydanlarda, kahvelerde kara tahtanın başına geçerek yeni Türk harflerini vatandaşlara öğretmiştir. Başvekil İsmet Paşa (İnönü) da “*Malatya’ya muallim (öğretmen) olarak gidiyorum*” diyerek okuma yazma seferberliğine katılmıştır.⁶⁵

Atatürk, okulları ülkenin çeşitli yörelerinde açılan birer “*Kültür Merkezi*” olarak nitelendirmiş ve bu anlayışla, bir ifadesinde yetişkin eğitime ilişkin şu öneriyi dile getirmiştir:⁶⁶

“*Bu merkezlerde bilimsel temsiller vermek ve konferanslar düzenlemek ve halkın okuyup yazmayan kısmının en kolay şekilde okumasını sağlamak ve onlara birinci derecede gerekli olan bilgiler verecek gece kursları açmak, kurulacak yerel basın özelliikle genel eğitim ve halk bilgileri ile ilgili yayınlarla uğraşmasını sağlamak, öğretmen kurulunun sürekli yapacağı görevler olacaktır.*”

“*Öğretmenler her fırsatta halka koşmalıdır*” anlayışıyla halkın eğitimi için orduda, Türk Ocaklarında, devlet dairelerinde kurslar açılmıştır. 1930’lardan itibaren de köylerde yetişkinlere okuma yazma öğretmek için “*Halk Okuma Odaları*” açılmıştır. Cumhuriyet İnkılâplarını halka daha iyi anlatmak, korumak ihtiyacından dolayı o zamana kadar önemli siyasi ve kültürel hizmetler vermiş olan “*Türk Ocakları*” kaldırılarak (Nisan 1931), “*Halk Evleri*” kurulmuştur (Şubat 1932). Öğretmen derneklerinin güçleri de bu yeni kuruluşlara aktarılmıştır. “*Dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, temsil, spor, içtimaî yardım, halk dersane ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, müze ve sergi*” alanlarında çok önemli etkinliklerin yapıldığı Halk

⁶³ Akyüz, a.g.e., s. 405.

⁶⁴ Senemoğlu, “Atatürk ve Eğitim”.

⁶⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 311-312.

⁶⁶ Gökmenoğlu, Kondakçı, a.g.m., s. 1039.

Evlerinde Cumhuriyet ilkeleri ile Cumhuriyet Halk Partisinin görüşlerini yaymak amaçlanmıştır. 1932’de 24 Halk Evi ve 34.000 üyesi varken; 1938’de 209 Halk Evi ve 100.000’den fazla üyesi olduğu bilinmektedir. 1938’de Halk Evlerine konferans, sergi, tiyatro, kütüphane vs. için 7 milyona yakın vatandaş gelmiştir.⁶⁷

24 Kasım’ın öğretmenler günü olarak kutlanması nasıl olmuştur?

1928 yılında Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün elinde tebeşirle başlattığı okuma yazma seferberliğinin yıllar geçtikçe hızı kesilmiştir. 12 Eylül 1980 askerî harekâtından sonra, “1981 yılının”; “Atatürk’ün doğumunun 100. yılı” olması dolayısıyla tekrar bir okuma yazma seferberliğine girişilmiştir. Genel olarak eğitim sorunları tartışılarak hedefler konusunda yeni kararlar alınmıştır. Eğitim ve öğretime ilişkin bu yeni kararlar halk oyu ile kabul edilen 7 Kasım 1982 Anayasasına da yansımıştır.⁶⁸ Atatürk’ün doğumunun 100. yılında tartışılan eğitim meseleleri içerisinde “*öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğretmenlik mesleğinin refahı, geleceği, öğretmenlerin hukuki statülerinin güçlendirilmesi sorunları*” da yer almıştır. Aslında “*eğitim ve öğretmen sorunları*” kamuoyu nezdinde modernleşme sürecine paralel olarak Cumhuriyet öncesinde tartışılmaya başlanmış; Atatürk döneminde sorunlara ilişkin çalışmalar yapılarak hazırlanan raporlar kamuoyuna sunulmuş; sonraki dönemlerde de belirlemeler, tartışmalar devam etmiştir.⁶⁹

Millî Eğitim Bakanlığı, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1928’de *Başöğretmen* unvanını kabul ettiği tarih olan 24 Kasım’ı “*Öğretmenler Günü*” olarak ilan etmiştir. Böylece *Öğretmenler Günü*, ilk kez 1981’de (Atatürk’ün doğumunun 100. yılında) kutlanmış; dikkatlerin öğretmenlik mesleğinin önemine yönelmesi amaçlanmıştır.⁷⁰

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 100. *Doğum Yılı* olan 1981’den bu yana ülkemizde her yıl 24 Kasım günleri “*Öğretmenler Günü*” olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. “24 Kasım *Öğretmenler Günü*”, Atamızın eğitime ve öğretmenlere verdiği değeri, eğitim ilke ve düşüncelerini hatırlatma; eğitim ve öğretmen sorunlarını değerlendirme gibi bir önemi de arz etmektedir.

SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk’ün, “*gerçekleştirdiği Türk İnkılabı; eğitime atfettiği önem ve eğitimci kişiliği, öğretmenlik görevi*” düşünüldüğünde adeta bir *toplum mühendisi* gibi çalıştığı söylenebilir. Tarihî süreç içerisinde gerçekleşen Türk modernleşmesinin seyrine paralel olarak elde edilen olumlu olumsuz tecrübeleri çok doğru bir şekilde çözümleyen Mustafa Kemal

⁶⁷ Akyüz, a.g.e., s. 405.

⁶⁸ Akyüz, a.g.e., s. 405.

⁶⁹ Akyüz, a.g.e., s. 414-422.

⁷⁰ Akyüz, a.g.e., s. 422-423.

Atatürk, eğitime ayrı bir önem vermiş ve Cumhuriyet dönemi eğitim felsefesinin hem kurucusu hem de uygulayıcısı olmuş bir liderdir. Türk İnkılabının değerlerinin ve ilkelerinin ancak eğitim aracılığıyla korunabileceğine inanmış ve bunun yolunun da sadece gençleri değil; toplumu da “demokratik, millî, çağdaş, laik, pragmatik, bilime dayalı” bir eğitim sisteminden geçirmekte olduğuna inanmıştır. Eğitim seferberliğinde en büyük rolü de *öğretmenlere* yüklemiştir.

“Cumhurbaşkanı olmadığı takdirde Millî Eğitim Bakanı olmayı istediğini” dile getiren Mustafa Kemal Atatürk, kara tahta başına geçerek kendi milletinin öğretmenliğini yapmıştır. Eğitimci kişiliği ile farkını ortaya koymuştur. “Başöğretmen” unvanını kabul ettiği gün olan “24 Kasım”, Türk öğretmenleri için özel bir armağan olmuştur.

Bir *devlet adamı* olduğu kadar; aynı zamanda *eğitimci* ve *öğretmen kimliğinin* de ileri düzeyde olduğu Mustafa Kemal Atatürk’ün *milliyet ve medeniyet* prensipli modernleşme anlayışına paralel olarak kurguladığı eğitim hedefindeki “*millî kültür etrafında yeni ve modern bir Türk milleti yaratma*” anlayışı başarılı olmuş ve eğitime ilişkin düşünceleri, uygulamaları sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Cumhuriyet dönemi Türk Eğitim Sistemini en çok etkileyen kişilerin başında geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır ki bu etki sadece bizde değil; Bağımsızlık savaşı veren ve Türk modernleşme sürecini takip eden toplumların önünde de önemli bir örnek oluşturmuştur. Bu nedenle Atatürk’ün *eğitim ve öğretmenler* hakkındaki görüşlerini, tavsiyelerini doğru anlamak, anlatmak ve bunlara uygun davranmak; eğitim ve öğretim çalışmalarında izlediği “*süratle uygulama ve devamlı takip kontrol*” yöntemini takip etmek hepimizin görevidir. “24 Kasım Öğretmenler Günü” kutlamalarını, böylesi bir görevi hatırlatmak adına vesile kılmak ayrıca bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Âdem, M. (2000). *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Ankara: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Afet İnan. (1968). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara: Doğan Basımevi.
- Akyüz, Y. (1983). Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB Basımevi, 89-103.
- Akyüz, Y. (1992). Atatürk’ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991)*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8 (23), Mart, 235-239.
- Akyüz, Y. (2002). Türk Eğitim Tarihi Açısından Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Yasasının Önemi, *78. Yılında Öğretim Birliği ve Yurt Dışında Eğitim Gören Türk Öğrenciler Sempozyumu*, Ankara, 33-43.
- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2006*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Atatürk’ün Bütün Eserleri (1922-1923)*. (2004). İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Atatürk'ün Bütün Eserleri (1923)*. (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri (1924)*. (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri (1924-1925)*. (2005). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2004). Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, Ankara: PegemA Yay., 26-41.
- Doğan, İ. (2004). Eğitimin Toplumsal Temelleri, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, Ankara: PegemA Yay., 74-102.
- Doğramacı, İ. (1985). Atatürk ve Eğitim, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (3), Temmuz, 653-669.
- Duman, T. (2017). Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sistemi, *Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Ankara: Akçağ Yay., 217-254.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Erkal, M. (2000). *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu, H. (1982). *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Gökmenoğlu T.; Kondakçı Y. (2015). Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde Eğitim, *Elementary Education Online*, 14 (3), 1029-1043, <http://ilkogretim-online.org.tr> <http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.62054>
- Göksel, B. (1985). Atatürk'ün Eğitim Hakkında Görüşleri ve Misak-ı Maarif, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (3), Temmuz, 921-958.
- Güven, İ. (2004). *Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri*, Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Hayta N.; Ünal U. (2017). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Işık, Y. (2007). *Hayat Mecmuası'nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim (ESTT)-Eğitim Tarihi- Bilim Dalı, Ankara.
- Işık, Y. (2019). Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği ve 'Başöğretmen' Unvanı, *24 Kasım Başöğretmen Uluslararası Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu (23-24 Kasım 2019) Özet Kitabı*, (Editörler: Mustafayev, F.; Cafarov, E.), Ankara: İKSAD Yayınevi, 07.12. 2019, ISBN- 978-605-69877-4-8, 109.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de Millî Eğitim İdeolojisi*, Ankara: İletişim Yayınları.
- Kurt, İ. (2000). *Psikolojiden Kültüre*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Özcan, H. (2003). *Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası ve Atatürkçü Düşüncenin Eğitimle Etkileşimi (1920-1938)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özodaşık, M. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme (1923-1950)*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özodaşık, M. (2006). *Yeni Nesil*, Konya: Tablet Kitabevi.
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

- Senemoğlu, N. Atatürk ve Eğitim, *Eğitim Dünyası Dergisi*, [https://www.nuraysenemoglu.com/FileUpload/bs678778/File/aturk_ve_egitim.p df](https://www.nuraysenemoglu.com/FileUpload/bs678778/File/aturk_ve_egitim.pdf)
- Tunaya, T. Z. (1983). Atatürkçülük, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1, 89-90.
- Turan, R. (2002). Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II*, Ankara: AKDITYK-Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 99-185.
- Tünay, B. (1985). Atatürk ve Liderlik, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1 (2), Mart, 555-571.
- Türk Millî Eğitim Temel Kanunu*. (1995). (Kanun No: 1739, Kabul Tarihi: 14.6.1973), Ankara: MEB Yayınları.
- Yalçın, S. (2011). *Mustafa Kemal Atatürk, Hayatı ve Eseri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yalçın, S. (2013). Türk Modernleşmesi ve Atatürk, *Semih Yalçın İlmî Makaleler*, (Yayına Hazırlayan: Erdoğan Özünü, E.), Ankara: Berikan Yayınları, 2, 113-121.
- Yazıcı, E. (2017). Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme Perspektifinden Türkiye'nin Son Yüz Yılı, *Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, (Editör: Yazıcı, E.), Ankara: Akçağ Yayınları, 11-43.
- Yılman, M. (2003). Eğitimin Tarihsel Temelleri, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, (Editörler: Demirel, Ö., Kaya, Z.), Ankara: PegemA Yayıncılık, 21-46.